

УДК 323 (477)

ПРОЕКЦІЇ НАЦІОСОФСЬКОЇ КОНЦЕПЦІЇ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА ФОРМУВАННЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ

Галина КАЛІНІЧЕВА

кандидат історичних наук, доцент,
завідувач відділу освітніх технологій ННДІУВІ

Анотація. У статті досліджено націотворчі аспекти поезії Т. Шевченка: сутність національної ідеї, ціннісної системи, його оцінки ролі національної політичної еліти в історії України. Проаналізовано стан розвитку, проблеми та шляхи оптимізації формування модерної політичної нації в Україні в контексті націософської концепції Т. Шевченка. Вказано, що основою об'єднання українського суспільства мають стати стабілізація соціально-економічного і політичного розвитку, консолідаційна ідеологія, національна ідентичність, соціалізація держави, політизація громадянського суспільства, зближення ідеологічних та мовно-культурних орієнтирів у різних регіонах України.

Ключові слова: Т. Шевченко, нація, політична нація, національна ідея, ідентичність, консолідація, Україна.

ПРОЕКЦИИ НАЦИОСОФСКОЙ КОНЦЕПЦИИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКО НА ФОРМИРОВАНИЕ СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНСКОЙ ПОЛИТИЧЕСКОЙ НАЦИИ

Галина КАЛИНИЧЕВА

кандидат исторических наук, доцент,
заведующая отделом образовательных технологий ННИИУВИ

Аннотация. В статье исследованы нациотворческие аспекты поэзии Т. Шевченко: сущность национальной идеи, ценностной системы, его оценки роли национальной политической элиты в истории Украины. Осуществлен анализ состояния развития, проблем и направленный оптимизации формирования современной политической нации в Украине в контексте нациософской концепции Т. Шевченко. Указано, что основой объединения украинского общества должны стать стабилизация социально-экономического и политического развития, консолидационная идеология, национальная идентичность, социализация государства, политизация гражданского общества, сближение идеологических и культурно-языковых ориентиров в разных регионах Украины.

Ключевые слова: Т. Шевченко, нация, политическая нация, национальная идея, идентичность, консолидация, Украина.

PROJECTION OF TARAS SHEVCHENKO'S NATIOSOPHY CONCEPT ON THE FORMATION OF MODERN UKRAINIAN POLITICAL NATION

Halyna KALINICHEVA

*Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Head of Department of Educational Technologies of NRIUSWH*

Annotation. *This article explores the nation-building aspects of Shevchenko's poetry: the essence of the national idea, the system of values and his estimation of the national political elite role in the history of Ukraine. The development, challenges and ways to optimize the formation of modern political nation in Ukraine in the context of Shevchenko's natiosophy concept are analyzed. The author pointed out that stabilization of socio-economic and political development, consolidation ideology and national identity, socialization of the state and politicization of the civil society as well as convergence of ideological, cultural and linguistic landmarks in different regions of Ukraine form the basis for consolidation of the Ukrainian society.*

Key words: *Taras Shevchenko, nation, political nation, national idea, identity, consolidation, Ukraine.*

*Борітеся – поборе!
Вам Бог помагає!
За вас правда, за вас слава
І воля святая!*

Т. Шевченко. «Кавказ», 1845 р.

Із здобуттям Україною незалежності актуалізувалась проблема національної консолідації як запоруки існування державності у довготривалій перспективі. Нині постала потреба у формуванні української політичної нації, що вимагає розв'язання низки проблем національно-політичного розвитку, а найголовніше – необхідності розбудови суспільства із чітким розумінням загальної ідентичності та спільних національних інтересів. Як важливий націєтворчий чинник багатьма суспільствознавцями та літературознавцями розглядається поетична спадщина Т. Шевченка, в якій домінантою його творчості виступає національна ідея та єдність нації в ім'я державності.

Національно-захисний, національно-творчий і національно-жертвний характер життя і творчості Т. Шевченка розкрито у численних роботах шевченкознавців, зокрема Ю. Барабаша, Н. Горбач, С. Грабовського, І. Дзюби,

М. Жулинського, О. Забужко, П. Іванишина, М. Кудрявцева, Є. Сверстюка, С. Цвілюка, О. Шокала та інших науковців.

Теза Є. Маланюка про те, що поет тим могутніший, чим більше його особистість пов'язана з нацією, є визначенням Кобзареві сутності, до якої «у плані соціально-етичному, у захисті скривджених та упосліджених, експлуатованих і гноблених (чи то конкретна особистість, чи суспільство загалом) не досяг ніхто з представників тогочасних європейських культур» [6, 6]. Майже кожна сторінка «Кобзаря» – це палкий заклик любити свій народ і край, рішучий осуд усякої неправди і неволі, насильства, релігійного лицемірства і соціальної несправедливості.

Незважаючи на достатньо потужний масив наукових досліджень в галузі шевченкознавства та різних аспектів етнонаціонального розвитку України, проблема формування української політичної

нації у світлі націософської концепції Т. Шевченка є ще недостатньо висвітленою. Тому наша наукова розвідка спрямована на розв'язання поставленої проблеми, що обумовило мету статті – проаналізувати в контексті націософської концепції Т. Шевченка тенденції та особливості розвитку української політичної нації на сучасному етапі.

За Т. Шевченком, нація – це, насамперед, кровна спільнота: «і мертві, і живі, і ненародженні...». Тому саме їм адресоване славнозвісне послання «І мертвим, і живим...», яке є ключем до розуміння «одвічної трагедії України як держави, що не може утвердитися через брак національної патріотичної еліти, через віддаленість поведирів од насущних потреб народу, через втрату ними образу Божого, милосердя й любові до ближнього» [6, 8].

Україна для Т. Шевченка – не тільки «садок вишневий», «лани широкополі, і Дніпро, і кручі», не тільки територія, історія і буття українського етносу, національна пам'ять і національний сором, не тільки його батьківщина, рідна мова і культура, перемоги і поразки, легенди і народні перекази. Це і національна мрія, українська національна ідея, національний ідеал гармонійного співбуття усіх – і мертвих, і живих, і ненароджених українців, нині сущих в Україні і не в Україні, і тих, хто в майбутньому буде жити на цій оновленій землі. Україна для Кобзаря – це доля людей, це вся історія народу з найдавніших її початків, на сторожі інтересів якого він стояв: «...Возвеличу // Малих отих рабів німих, // Я на сторожі коло їх // Поставлю слово». Зневажена людська гідність, експлуатована особистість ототожнюються у Т. Шевченка з долею його поневоленого народу в творах

на історико-патріотичну тематику: «Гайдамаки», «Тарасова ніч», «Холодний яр», «Великий льох» та ін.

Академік Г. Скрипник акцентує свою увагу на тому, що Т. Шевченко «...силою свого поетичного хисту і пророчого слова зумів прорвати замкнуте коло тогочасних, проєктованих винятково в минуле, уявлень про Україну і перекинути місток до майбутнього через відновлення неперервної етноісторичної тягlosti спільноти – «привнесення спогадів минулого в теперішнє заради прийдешнього». Україна мислиться ним як регіонально і культурно розмаїта, проте соборна і самодостатня спільнота: «От берегов тихого Дона до кремнистых берегов быстротекущего Днестра – одна почва землі, одна речь, один быт, одна физиономия народа; даже и песни одни и те же, как одной матери дети...». Ця цитата не тільки окреслює органічну єдність українства в конкретно означених поетом етнокультурних, мовних та територіальних межах («від Дону – до Дністра»), але й передає Шевченкове уявлення про конститутивні ознаки нації» [11, 4].

Трагедія України у розумінні Т. Шевченка насамперед полягала у продажності національної еліти, відсутності в неї державного мислення, у здобуванні примарної слави служінням інтересам чужих правителів. Звідси і спадкоємність запопадливості перед чужою владою, сумнівна васальна слава раба:

*Так от як кров свою лили
Батьки за Москву і Варшаву,
І вам, синам, передали
Свої кайдани, свою славу!*

На думку Т. Шевченка, елітарна козацько-старшинська верхівка, що в минулому була провідником українського

народу, насправді не заслуговує на повагу, не може бути взірцем для наслідування, героїзму й звитяги, самовідданості національній справі:

*Раби, подножки, грязь Москви,
Варшавське сміття – ваші пани,
Ясновельможній гетьмани.*

Із синівською ніжністю він прагне вберегти Україну від розтління і руйнації, захистити цей милий його серцю, тихий світ батьківщини, з'ясувати, хто довів Україну до національної катастрофи:

*Світе тихий, краю милий,
Моя Україно,
За що тебе сплюндровано,
За що, мамо, гинеш?*

Україна-мати добре знає, чому і ким «начетверо розкопана, розрита могила», чому степи запродані чужинцям, чому її сини «на чужині, // На чужій роботі», а дорогі українському серцю могили москаль розриває, «не своє шукає»:

*Передусім це Господня кара
За Богдана,
Та за скаженого Петра,
Та за панів отих поганих.*

Винуватці – владні сини вбогої України, «раби, подножки, грязь Москви», що змирилися заради багатства, чинів і влади зі своїм національним приниженням та плюндруванням людської гідності, це вони «няньки, дядьки отечества чужого!» висмоктують останні соки із «старого дуба» – України. І поет передірає: «Вас найде правда-мста», бо не буде прощення від Бога за зраду знедоленого народу, який покинутий «на сміх людям».

Т. Шевченко виступає проти непотрібної героїзації предків, за те, щоб об'єктивно поглянути на події минулого й сучасності:

*Я ридаю, як згадаю
Діла незабутні*

*Дідів наших. Тяжкі діла!
Якби їх забути,
Я оддав би веселого
Віку половину.
Отака-то наша слава,
Слава України.*

Своє ставлення до Російської імперії, яка унеможливила національний саморозвиток та консолідацію української нації, поет яскраво висловив у поемі-комедії «Сон». Цей твір є ілюстрацією сутності Російської імперії з її агресивним мілітаризмом, продажним вірнопідданим чиновництвом, свавіллям влади, відсутністю свобод, фальшивим возвеличенням своїх правителів-царів. Здавалося, пройшло майже два століття, а в Росії залишилось майже те саме – лише набуло нових сучасних форм. Початок твору в контексті нинішніх подій видається як пророцтво:

*Той мурує, той руйнує,
Той неситим оком
За край світа зазирає,
Чи нема країни,
Щоб загарбать і з собою
Взять у домовину.*

Т. Шевченко засмучений тим, у яку руїну були перетворені українські землі Російською імперією внаслідок політичної, соціально-економічної та культурно-духовної колонізації. Московія не тільки сплюндрувала колись квітучий рідний край, а й породила перевертнів, зрадників, запроданців, які охоче допомагають чужинцям господарювати на власну користь:

*Степи мої запродані
Жидові, німоті,
Сини мої на чужині,
На чужій роботі.
Дніпро, брат мій, висихає,
Мене покидає,
І могили мої милі
Москаль розриває.*

Стан безпросвітності та безправності української людності («малих рабів німих»), а водночас безпорадної бездіяльності еліти – провідників нації – Т. Шевченко ідентифікував як летаргійний сон, що загрожував приректи націю на зникнення: «А Україна навіки, // Навіки заснула». В інтерпретації поета сон – антипод життю і стан бездіяльності, в якому народ, випавши з історії, перестав бути суб'єктом дії, перетворившись в об'єкт впливу: «А ще гірше спати, спати і спати на волі». Художньо-інтуїтивне передчуття та усвідомлення характеру суспільно-політичних процесів, їх катастрофічних наслідків для національної долі спонукають поета стати будителем нації, месією-рятувальником. Формуючи із аморфної етнічної маси затурканих селян, що почали втрачати розуміння своєї ідентичності, свідому європейську націю, Т. Шевченко вказував чіткий та зрозумілий для кожного українця орієнтир: «В своїй хаті – своя правда, і сила, і воля». Прагнучи згуртувати націю, він звертається до всіх поколінь українців «і мертвих, і живих, і ненарождених...»:

*І забудеться срамотня
Давня година,
І живе добра слава,
Слава України,
І світ ясний, невечерній
Тихо засіє...
Обніміться ж, брати мої.
Молю вас, благаю!*

На думку Оксани Забужко, «...Саме Шевченкові належить в українській інтелектуальній історії честь відкриття цього синтетичного погляду на свою національну (етнічну) спільноту як на єдиний, розгорнутий в універсально «відкритому» часі й просторі континуум. Саме в лоні Шевченкового міфу

відбулося зародження того, що можемо з повним правом визначити як українську національну ідею» [5, 101].

На рівні поетичного узагальнення Т. Шевченко відтворив адекватну українській дійсності систему цінностей та закономірностей. Чи не найголовнішою істиною в комплексі шевченківських цінностей було відродження української нації, набуття національної ідентичності, виборення свободи й незалежності. В основі ціннісної системи Т. Шевченка – три абсолютні константи: Бог, Україна, Свобода. І нехтування чи відхилення від цієї тріади на шляху нації до свободи, спроби їх роз'єднання в життєвій практиці (моральній, соціальній, політичній, міжнаціональній, церковній тощо) неминуче обертаються бідою, а то й трагедією – окремої людини чи цілої нації. На переконання М. Жулинського, «...Шевченко приходиться до усвідомлення того, що вартості загальнолюдські й національні не протистоять одне одному; що індивідуальна душа, яка належить Богові єдиному, не перестає бути національною, що, на решті, спасіння душі й доля нації рівною мірою залежать від Божої волі, – визначає суто світоглядні еволюції і набуття потім ціною страждань, роздумів і життєвого досвіду усвідомлення ідеї національної душі – «людської і Божеської» [4].

Навіть у найскрутніші часи Пророк вірив у національне пробудження таврованого колоніальним невільництвом рідного народу, сподівався і знав, що Україна таки відродиться і постане як національна держава:

*...Встане Україна
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!..*

«Це Шевченкове прозирання в майбутнє України, його надія на духовне воскресіння рідного народу, на його національне прозріння, віра поета в неминуче і таке жадане братання в єдиній родині заради гармонійного співжиття в рідному домі було визначальним ідейно-смісловим змістом життя і творчості українського генія», – зазначає академік М. Жулинський [3, 8 – 9].

Здійснюються й інші пророчі слова Т. Шевченка. Так, справдилася пересторога Кобзаря про те, що «Україну злії люди присплять, лукаві, і в огні її, окрадену, збудять...». Нині українці є заручниками геополітичних комбінацій і змагань за Україну, а найстрашніше – наші співвітчизники гинуть на Донбасі.

*Доборолась Україна
До самого краю.
Гірше ляха свої діти
Її розпинають.
Заміс[т]ь пива праведную
Кров із ребер точать.*

Зараз, коли українське суспільство вкотре розділилося навпіл та відстоює полярні світоглядні, геополітичні, цивілізаційні позиції, актуальними видаються слова Т. Шевченка:

*Чи ми ще зійдемося знову?
Чи вже навіки розійшлись?*

Нині проблема консолідації, цілісності, духовної єдності, монолітності залишається такою ж болючою, як і в ХІХ ст., коли Україна була розшматованою різними імперіями, а її народ перебував у сні. Українці живуть у складному, хиткому і не до кінця зрозумілому соціальному часі, балансує між днем вчорашнім і завтрашнім, між європейською і євразійською цивілізаціями, що впливає на формування особистісної та масової стратегії життя української нації, яке відбувається занадто повільно.

На сучасному етапі сутність проблеми полягає не в тому, **хто** ми, а в тому, **які** ми. Суверенна нація, яка відродила державу для народу, що споконвіку проживав на своїй землі, чи народу, який «організувала» для себе новостворена Українська держава? У процесі тривалої наукової дискусії в сучасній соціогуманітаристиці виокремилися два концептуальні підходи до розуміння сутності нації, механізмів та чинників її формування, взаємовідносин з іншими суспільними утвореннями – примордіалістський та суб'єктивістський (конструктивістський).

Прихильники так званого примордіалістського підходу вважають, що нації об'єктивно існують як соціальна спільність і беруть свій початок у рефлексованому історичному часі, володіючи сталими чи не споконвічними характеристиками. У межах цього підходу нація тлумачиться як спільнота людей, що склалася об'єктивно, яка має цілком визначені інтереси, а її існування не залежить від чийось свідомих дій. Представники суб'єктивістської (конструктивістської) концепції нації, на противагу примордіалістам, доводять, що нація – це політичне гасло, засіб мобілізації народу, а не наукова категорія. Вони вважають, що нація – це штучне утворення, яке свідомо формується владою (інтелектуальною елітою) з метою консолідації громадян для досягнення певних цілей. Таке розуміння нації утверджувало формулу «один народ – одна територія – одна держава», що слугувало орієнтиром формування національних держав у Європі в ХІХ ст. На переконання конструктивістів, нації своїм виникненням зобов'язані державі, а більшість націй сформувалась протягом ХІХ чи навіть на початку ХХ ст.

Цей науковий дискурс має не тільки академічний характер, але й політичний, оскільки примордіалізм виходить із етнотериторіального устрою державного життя, а суб'єктивістський напрям відстоює принцип деетнізації державності та особистості. Кожен із концептуальних підходів спирається на альтернативні інтерпретації історичних фактів, різні політичні програми і геополітичні пріоритети, маючи різні соціокультурні перспективи та специфіку захисту національних інтересів.

Процес націєтворення є тривалим і багатовимірним. Нещодавній радикальний перехід українського суспільства від радянської адміністративно-командної системи та політики жорсткої централізації до демократичних засад зі збільшенням частки самоорганізації із одночасним утворенням власної політичної нації спричинив багато суперечностей, які ускладнюють нинішній соціальний поступ. Зокрема, в незалежній Україні тривалий час гальмувалося становлення національної ідентичності через неспроможність еліт сформулювати національні інтереси і захистити їх під час розподілу союзної спадщини, нездатність протидіяти зазіханням Росії на роль безконтрольної розпорядниці цих ресурсів і домінуючого актора на пострадянському просторі.

На думку О. Майбороди, здобуття Україною незалежності відкрило перспективи для становлення двох типів української нації – або державної моноетнічної, або державної поліетнічної. «Перший варіант може реалізуватися завдяки еволюції квазідержавної нації етнічних українців. Другий варіант вимагає радикальної трансформації ідентичності не лише етнічних українців

(національної більшості), а й усіх інших етнічних спільнот, які живуть в Україні», – зазначає вчений [8, 16].

На нашу думку, сьогодення української нації затиснене в лещата державою, що гальмує, а то й унеможлиблює відтворення в генно-психологічному індивідуальному світосприйнятті національної ідентичності. Так, за результатами соціологічного опитування 2006 р., понад 43% мешканців України вважали, що українська нація – це всі громадяни держави незалежно від етнічної належності, мови і традицій, 19,8 % респондентів вважали представниками української нації тих громадян, які є етнічними українцями за походженням, а понад 15% – тих, що незалежно від етнічного походження спілкуються українською мовою і дотримуються українських національних традицій. Зауважимо, що сума двох останніх позицій (виразно соціокультурно орієнтованих) не значною мірою поступається першій. До того ж ще понад 14 % віднесли до української нації етнічних українців незалежно від місця проживання та громадянства. Тобто більшість населення орієнтована на примордіальне розуміння ознак української національної ідентичності, навіть якщо ці ознаки через ті чи інші причини не притаманні усім її носіям.

За роки української незалежності через відсутність політичної волі і державної консолідаційної гуманітарної програми не виховувались і не формувались представники української нації, а лише клонувалися піддані Української держави. Пригнічення державою через ЗМІ інтелектуальних і духовних носіїв української національної ментальності призвело до формування маргіналізованого суспільства, байдужого до свого

етнічного походження. Показовими у цьому зв'язку є відповіді на запитання про громадянство України: для 24,0% респондентів українське громадянство означає можливість відчувати турботу з боку влади і мати соціальні гарантії; 19,9% респондентів вважали, що бути українським громадянином означає відчувати себе частиною єдиного українського народу, його культури і традицій, а для 21,2% – це лише запис у паспорті про українське громадянство [12, 13 – 14]. У 2007 р. етнічний складник у самоідентифікації українців зріс: суто громадянське розуміння нації демонстрували близько 39% респондентів, а громадянське, але з дотриманням українських традицій, – понад 15%. Вважали українською нацією етнічних українців в Україні 23% опитаних, а етнічних українців незалежно від місця проживання – понад 17% [13, 8].

Викликають стурбованість відповіді українських громадян у 2013 р. на запитання: «Що, на Вашу думку, об'єднує людей у нашому суспільстві?». Перші позиції посіли варіанти «невдоволення владою» (34,1%) та «спільні труднощі життя» (33,4%). Варіанти «політичні погляди» (8, 2%), «патріотичні почуття громадянина України» (8,3%), «національна ідея побудови Української держави» (7,5%), «національна належність» (7,4%) отримали найменшу підтримку серед респондентів [1, 3 – 4].

За роки незалежності українське суспільство, так і не відчувши суттєвих якісних змін, втрачає оптимізм як щодо свого майбутнього в країні, так і майбутнього самої України. Зменшується частка людей, які пишуться своїм українським громадянством, – з 49,4% у 2010 р. до 47,7% у 2013 р. І якщо у 2010 р. не

відчував гордості за своє українське громадянство кожний п'ятий житель України, то у 2013 р. – кожний четвертий.

На запитання: «Які відчуття виникають у Вас, коли Ви думаєте про майбутнє України?», – тільки 14,1% відповіли «оптимізм», тоді як у 2010 р. з оптимізмом дивились у майбутнє України 25,1% населення. Майже 40% респондентів назвали наш час часом злодіїв (39,9%), політиканів (39%), бюрократів (36, 6%), авантюристів (30, 5%) та пристосуванців (29, 3%) [1, 5].

Наведені дані свідчать про те, що українське суспільство нині переживає гостру кризу самоідентифікації, в цілому воно не відчуває себе повною мірою українським ані етнічно, ані політично. Наслідком втрати більшістю населення ідентичності зі своєю країною, Батьківщини як такої, нарешті, втрати особистісної самоідентичності, відчуття власної причетності до соціально-політичних процесів стала затяжна соціально-політична та ціннісно-культурна криза в Україні. Як писав Т. Шевченко:

*Злоначинаючих спини...
А доброзичлимих рукам
І покажи, і поможи,
Святу силу ниспошли.
А всім нам вкупі на землі
Єдинодумліє подай
І братолюбіє пошли.*

Втрата самоідентифікації та прив'язаності до ідеї державності у свідомості особистості неминуче призводить до руйнації реально існуючої державності. Виникає парадоксальна, але передбачувана ситуація, коли віртуально-свідомісна модель руйнує просторово-фізичну модель держави. Тому усвідомлена чи емоційна громадянськість як основа реалізації національної державності,

ідентичності, суверенітету має постійно формуватися через системи виховання, соціалізації, культури, ідеології, патріотизму, права.

Сучасна Україна – це перехідне суспільство з невизначеною системою базових цінностей, буття якого реалізується в умовах ситуативних соціально-економічних і соціально-культурних орієнтирів. Колективне «Я» української політичної нації ще не утворює цілісної спільноти. Суспільство сегментоване: існують групи інтересів на корпоративній, кримінальній основі та потенційно конфліктні міжрегіональні, міжконфесійні відмінності. «Трагізм нашого посткомуністичного буття полягає в тому, що водночас із тенденцією до об'єднання народу, формування спільних національних ідеалів та їх реалізації зберігається прагнення окремих осіб і груп пересварити українців на всіх рівнях: етнічному, мовному, соціальному, побутовому, релігійному», – зауважує В. Лещенко [7].

М. Ожеван характеризує процес українського націєтворення як «зависання між модерном та постмодерном» та виокремлює такі його особливості: 1) квазіімперськість (збереження регіональних ідентичностей за векторами колишніх імперій або державних утворень, які володіли колись українськими землями); 2) етатизм та патерналізм (державна як центральний актор модернізації не посилює, а послаблює роль громадянського суспільства й політичної нації); 3) переважання зовнішніх ідентичностей над внутрішніми та поява зденационалізованих ідентичностей; 4) поява та посилення у відповідь на глобалізаційні тенденції різноманітних версій націоналізму та його субститутів у вигляді «руського міра» або різноманітного

«європеїзму»; 5) зовнішнє управління та тенденції до внутрішньої і зовнішньої десоверенізації [9, 11 – 12].

Сьогодні перед політичною нацією України, її політичним класом поставили виклики, на які потрібно адекватно реагувати і дати їм своєчасну відповідь. Ми поділяємо точку зору Ф. Рудича, який вказує на те, що в першу чергу це стосується формування консолідаційної ідеології, яка об'єднала б суспільство. Як зазначає вчений, «на сучасному етапі зростає роль Української держави, її політичного класу в розвитку інститутів громадянського суспільства... Відбувається соціалізація держави і політизація громадянського суспільства» [10].

Вітчизняне громадянське суспільство до останнього часу не було активним гравцем демократичного поля України, культура самоорганізації в Україні лише формується, переважно поза впливом політичних партій. У 2013 р. розвиток громадянського суспільства вийшов на якісно новий рівень мобілізації активних громадян для вирішення стратегічних для українського суспільства проблем. Піднесення громадянської активності на підтримку європейського цивілізаційного вибору, незалежності і суверенітету України, досвід боротьби українських громадян на Євромайдані і в Донбасі демонструють наявність значного потенціалу самоорганізації та високого консолідаційного потенціалу:

*Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля.*

Звертаючись до поезії Кобзаря на київському Майдані та на майданах інших міст України під час «гарячої зими» 2013 – 2014 рр., під час боротьби із сепаратизмом на Донбасі, українці знаходили в його поезії відповіді на питання,

які цікавили їх, переконуючись, що ідеологічна концепція будівництва та збереження соборної України неможлива без опори на головні постулати Шевченкової національної ідеї. Хтось навіть бачив у цій поезії пророцтво, дзеркало, в якому відображаються події сучасної України:

*Любіться, брати мої,
Україну любіте
І за неї, безталанну,
Господа моліте.*

Аналізуючи становлення української політичної нації, академік І. Дзюба прогнозує три сценарії її можливого розвитку на сучасному етапі.

Перший – поступове вигасання української етнічної ідентичності із розчиненням її в ширшій поліетнічній ідентичності (що реально означатиме втрату Україною свого обличчя у світовому просторі). Це шлях втрат (політичних, культурних, мовних, гуманістичних) і небезпеки перманентної громадянської холодної війни.

Другий – поступове утвердження України як держави титульного етносу з асиміляцією або маргіналізацією інших етнічних груп. Цей варіант не тільки небезпечний перспективою міжнаціональних конфліктів, не тільки антигуманістичний за своїми формами й наслідками, а й історично нереальний, оскільки можливий лише в тоталітарному світі.

І третій, який видається оптимальним, – культивування ідентитету політичного громадянства як широкої рамки для різних культурно-етнічних ідентичностей, тобто утворення модерної української політичної нації навколо етнокультурної доміанти титульного етносу. Тобто це має бути держава українського народу, в якій належне місце

забезпечуватиметься представникам усіх національностей та всім етнічним групам [2].

Ресурси для вирішення нагальних проблем націєтворення варто шукати в історії української нації. Серед об'єктивних чинників здійснення національної консолідації слід назвати рівень стабільності соціально-економічного і політичного розвитку, зближення ідеологічних та мовно-культурних орієнтирів у різних регіонах країни тощо.

Таким чином, на сучасному складному і суперечливому етапі розвитку нашої країни націософське бачення Т. Шевченка може прислужитися консолідації українського суспільства з метою активного державного самоздійснення на засадах реальної, а не декларативної демократії, соціальної справедливості, рівноправності у міждержавних відносинах, єднання в сім'ї європейських народів. Поет вірив у те, що отямляться гріховні сини нещасної України, очистяться духом, перестануть цуратися своєї мови, культури, історії, традицій, відчують і усвідомлять себе її синами. Тому й сьогодні закликає він усіх суцих в Україні:

*Свою Україну любіть.
Любіть її... Во врем'я люте,
В остатню тяжкую минуту
За неї Господа моліть.*

ЛІТЕРАТУРА

1. Ворона В. Соціальні загрози і соціальний потенціал реалізації інтересів народу України (Передмова) / В. Ворона // Українське суспільство 1992 – 2013. Стан та динаміка змін: соц. моніторинг / за ред. В. Ворони, М. Шульги. – К.: Інститут соціології НАН України, 2013. – 566 с.

2. Дзюба І. Україна в пошуках нової ідентичності [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: <http://www.fes.kiev.ua/Dokument/kamdem-1.htm>

3. Жулинський М. «... І помоляться на волі невольничі діти»: із Кобзарем у серці / М. Жулинський // *Голос України*. – 2013. – № 55. – 22 березня. – С. 8 – 9.

4. Жулинський М. Яку національну ідею мав Тарас Шевченко? / М. Жулинський // *Голос України*. – 2013. – № 55. – 5 березня. – Режим доступу: <http://golosukraine.com/publication/kultura/istoriya/7878-yaku-nacionalnu-ideyu-mav-taras-shevchenko/>

5. Забужко О. Шевченків міф України / О. Забужко. – К.: Абрис, 1997. – 144 с.

6. Кудрявцев М. Тарас Шевченко в національно-історичному контексті (до 200-річчя з дня народження) / М. Кудрявцев // *Науково-інформаційний вісник Академії наук вищої освіти України*. – 2013. – № 2 (85). – С. 6 – 11.

7. Лещенко В. Трансформація політичної системи та роль політичних еліт у розвитку суспільства / В. Лещенко // *Віче*. – 2009. – № 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1497/>

8. Майборода О. П. Проблеми і перспективи національного конструювання в сучасній Україні // *Українська політична нація: проблеми становлення: зб. наук. ст. / за ред. М. М. Розумного (заг. ред.), М. Т. Степика, В. М. Яблонського*. – К.: НІСД, 2012. – 384 с.

9. Ожеван М. А. Українське націєтворення: зависання між модерном і постмодерном / М. А. Ожеван // *Українська політична нація: проблеми становлення: зб. наук. ст. / за ред. М. М. Розумного (заг. ред.), М. Т. Степика, В. М. Яблонського*. – К.: НІСД, 2012. – 384 с.

10. Рудич Ф. Політична нація України: передумова утвердження єдиної держави / Ф. Рудич // *Віче*. – 2010. – № 21 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2267>

11. Скрипник Г. Наукова і мистецька спадщина другої половини XIX століття у контексті культурно-національного

відродження / Г. Скрипник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/16827/01-Skripnik.pdf?sequence=1>

12. Спільна ідентичність громадян України: особливості і проблеми становлення // *Національна безпека і оборона*. – 2006. – № 7. – С. 3 – 38.

13. Формування спільної ідентичності громадян України: перспективи і виклики // *Національна безпека і оборона*. – 2007. – № 9. – С. 3 – 31.

REFERENCES

1. Vorona V. Sotsialni zahrozy i sotsialnyi potentsial realizatsii interesiv narodu Ukrainy (Peredmova) / V. Vorona // *Ukrainske suspilstvo 1992 – 2013. Stan ta dynamika zmin: sots. monitorynh / za red. V. Vorony, M. Shulhy*. – К.: Instytut sotsiologii NAN Ukrainy, 2013. – 566 s.

2. Dziuba I. Ukraina v poshukakh novoi identychnosti [Elektroni resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.fes.kiev.ua/Dokument/kamdem-1.htm>

3. Zhulynskyi M. «... І помоліться на волі невольничі діти»: із Кобзарем у серці / М. Zhulynskyi // *Holos Ukrainy*. – 2013. – № 55. – 22 bereznia. – S. 8 – 9.

4. Zhulynskyi M. Yaku natsionalnu ideiu mav Taras Shevchenko? / M. Zhulynskyi // *Holos Ukrainy*. – 2013. – № 55. – 5 bereznia. – Rezhym dostupu: <http://golosukraine.com/publication/kultura/istoriya/7878-yaku-nacionalnu-ideyu-mav-taras-shevchenko/>

5. Zabuzhko O. Shevchenkiv mif Ukrainy / O. Zabuzhko. – К.: Abris, 1997. – 144 s.

6. Kudriavtsev M. Taras Shevchenko v natsionalno-istorychnomu konteksti (do 200-richchia z dnia narodzhennia) / M. Kudriavtsev // *Naukovo-informatsiyni visnyk Akademii nauk vyshchoi osvity Ukrainy*. – 2013. – № 2 (85). – S. 6 – 11.

7. Leshchenko V. Transformatsiia politychnoi systemy ta rol politychnykh elit u rozvytku suspilstva / V. Leshchenko // *Viche*. – 2009. – № 11 [Elektroni resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.viche.info/journal/1497/>

8. Maiboroda O. P. Problemy i perspektyvy natsionalnoho konstruiuvannya v suchasni Ukraini // Ukrainska politychna natsiia: problemy stanovlennia: zb. nauk. st. / za red. M. M. Rozumnoho (zah. red.), M. T. Stepyka, V. M. Yablonskoho. – K.: NISD, 2012. – 384 s.

9. Ozhevan M. A. Ukrainske natsiiev-tvorennia: zavysannia mizh modernom i postmodernom / M. A. Ozhevan // Ukrainska politychna natsiia: problemy stanovlennia: zb. nauk. st. / za red. M. M. Rozumnoho (zah. red.), M. T. Stepyka, V. M. Yablonskoho. – K.: NISD, 2012. – 384 s.

10. Rudych F. Politychna natsiia Ukrainy: peredumova utverdzhenia yedynoi derzhavy / F. Rudych // Viche. – 2010. – № 21 [Elektronnyi

resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.viche.info/journal/2267>

11. Skrypnyk H. Naukova i mystetska spadshchyna druhoi polovyny XIX stolittia u konteksti kulturno-natsionalnoho vidrodzhennia / H. Skrypnyk [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/16827/01-Skripnik.pdf?sequence=1>

12. Spilna identychnist hromadian Ukrainy: osoblyvosti i problemy stanovlennia // Natsionalna bezpeka i oborona. – 2006. – № 7. – S. 3 – 38.

13. Formuvannia spilnoi identychnosti hromadian Ukrainy: perspektyvy i vyklyky // Natsionalna bezpeka i oborona. – 2007. – № 9. – S. 3 – 31.

H. Kalinicheva

Projection of Taras Shevchenko's Natiosophy Concept on the Formation of Modern Ukrainian Political Nation

Abstract

The issue of national consolidation as a precondition for a long-term existence of a statehood is a topical question in Ukraine nowadays and the poetic legacy of T. Shevchenko is considered here as an important nation-building factor. This article studies the principles of T. Shevchenko's natiosophy concept, namely his understanding of nation, national idea, role of national elite in Ukraine's history, components of value system, estimation of the heroic past as well as vision of the future of the native land and its nation.

The author analysis the problem of political nation development in modern Ukraine in the light of natiosophic vision of T. Shevchenko, and points out the absence of understanding of national identity among the citizens of the independent Ukraine. This indicates on acute crisis of self-identification in the Ukrainian society which doesn't consider itself to be fully Ukrainian neither in ethnical nor in political aspects.

The author has proved that formation of modern Ukrainian political nation requires, among other things, clear understanding of collective identity and common national interests in the development of the society. The author considers that the natiosophic concept of T. Shevchenko with its idea of nation consolidation for the sake of national statehood could serve in this matter.

The article states that the problem of consolidation of the Ukrainian society is inextricably connected with the need of socio-economic and political stability, the formation of the consolidation ideology, the intensification of the activity of the civil society institutions and the convergence of ideological and linguistic and cultural landmarks in different regions of Ukraine.